

i de kongerigske provinsers søfart i det 18. århundrede« (1981), og »Frederik den Fjerdes Kommercekollegium og kongelige danske rigers inderlig styrke og magt« (1983) samt den lille men vigtige afhandling »Skibsmålingen i Danmark 1632-1867« (Handels og Søfartsmuseet på Kronborg. Årbog 1974 pp. 16-47) ikke er nævnt. Det samme gælder Peter Uffe Meiers bog »Omkring de fire species. Dansk merkantilistisk stabel- og navigationspolitik i 1720'erne« (1981), der er helt central for forståelsen af handelspolitikken i de sidste 10 år af Frederik 4.s regeringstid. For egen regning kan også nævnes »Flådemagt og protektionisme. Træk af defensionsskibsordningen i Danmark-Norge i 1600-tallet« (Erhvervs-historisk Årbog 1987). Til gengæld er E. Ladewig Petersens bidrag til »Odense bys historie« bd. II nævnt ikke mindre end 5 gange i den afsluttende litteraturliste s. 362-363. Selv om der er tale om forskellige kapitler i bogen burde en enkelt henvisning til selve værket – som også optræder i litteraturlisten – være nok.

Trods disse nålestik må det siges, at forfatteren har haft en heldig hånd ved løsningen af opgaven. Han demonstrerer et omfattende og solidt kendskab til såvel periodens historie som den forskning, der ligger til grund herfor. Resultatet er blevet en meget vellykket fremstilling, der vil stå distancen i mange år fremover. Historisk interesserede kan trygt ty til dette bind af Gyldendals Danmarks historie, når de vil give sig i kast med emner, der ligger inden for adelsvældens sidste år eller den yngre enevældes tidsalder.

Henrik Becker-Christensen

IB GEJL: Inden for Snorene. Fondsbørsvekslerernes historie – især til 1945. Udgivet for Foreningen af Fondsbørsvekslerere af Erhvervsarkivet. Århus 1989. 349 s. Ill. Kr. 300.

Sjældent forekommer det, at organisationer eller virksomheder fejrer deres nedlæggelse med at udgive et festskrift eller en fremstilling af egen historie, når det hele er forbi. Post festum. Men det er just det, Foreningen af Fondsbørsvekslerere har gjort. Den 8. marts 1989 afholdt Foreningen generalforsamling – efter at snorene var taget ned i noterings-salene, der er gjort overflødige af børsreformen. Punkt 3 på dagsordenen lød: »Forslag om Foreningens opløsning«. Generalforsamlingen fulgte forslaget. Og tre måneder senere udkom Ib Gejls bog – et gravskrift over en lille, men spændende og farverig erhvervsgruppe, hvis indflydelse

periodevis i historien stod i et omvendt proportionalt forhold til dens størrelse. Den kompetente Ib Gejl fra Erhvervsarkivet påtog sig opgaven for Foreningen, da det i begyndelsen af 1980'erne blev klart, at dens tid var ved at være forbi. Med børsreformen afløste de kolde, tavse edb-skærme de til tider råbende og skrigende »hysteriske kællinger«, som Mogens Lykketoft kaldte de følsomt registrerende vekselerere, når de (eller markedet) reagerede med markante kursfald på en tydelig socialdemokratisk opgang i opinionstallene hos vælgerne. Resultatet af dette initiativ er blevet en nydelig, stedvis letlæst og underholdende fremstilling af fondsbørsvekselerernes historie. Den dækker fra slutningen af 1700-tallet frem til 1980'erne – dog med årene efter 1945 stedmoderligt behandlet. Og så mangler der liste over kilder og litteratur. Blandt de utrykte kilder er materialet i hovedsagen fra Fondsbørsens arkiv, Grosserersocietetets, fra en række levnedssberetninger i Ordenskapitlet, samt fra arkiverne efter I.S.Hahns Enke og R.Henriques jr. Hertil kommer det store trykte materiale og litteraturen hentet vidt forskellige steder omhandlende årene før 2.verdenskrig. For den følgende periode er der ikke skrevet meget.

Muligvis er det i dette specielle kildeforhold, at man skal søge årsagen til den skæve disponering af fremstillingen. Af bogens 318 siders brødtekst (incl. billeder) bruges de første 265 på perioden op til ca.1929. Årene efter 1945 har kun fået få sider samt nogle afsluttende firmahistoriske oplysninger, der er ufuldstændige. Den seneste udvikling med børsreformen har Foreningens tidligere sekretariatschef Klaus Struwe taget sig af, kort og summarisk. Denne kronologiske disponering af bogen får den til at kæntré. De første knap 100 sider når kun frem til krisen 1857, da børsen endnu ikke er blevet en egentlig fondsbørs af betydning. Fremstillingen her er næsten for grundig og detaljeret. Det tager ressourcer og plads. Den kunne være anvendt bedre på senere perioder, hvor fondsbørsen spillede en væsentlig større rolle. Men der er fine detaljer og kuriosa. Således solgte staten i kriseårene op til 1814 personlige adelsrettigheder, friherre- og grevetitler til velbjærgede værdige borgere, og børsen fik fra 1857 ret til at føre splitflag.

Det generelle træk i fondsbørsvekselerernes historie i Danmark er de ultraliberalistiske forhold, de fik lov at arbejde under. Det kommer fint frem, og det er bemærkelsesværdigt sammenholdt med forholdene i andre lande. Myndighedernes tillid til den menneskelige natur i dansk udformning har været imponerende. Resultatet blev dannelsen af en lille, selvsupplerende og selvkontrollerende gruppes reelle og givtige monopol – uden ekstern regulering eller kontrol. De sloges og konkurrerede ganske vist indbyrdes i gruppen og med Grosserersocietetets Komité. Men

udadtil opretholdt de en samlet front over for kritik – desværre også når tilfælde af åbenbart misbrug eller svindel lejlighedsvis blev draget frem. Det skete især i den hede periode efter århundredskiftet og frem til Landmandsbankkrakket 1922.

Derimod er rivaliseringen og det ambivalente forhold til bankerne ikke trukket skarpt nok op. Bankerne betragtede altid de autoriserede vekselere og deres børsmonopol som et fordyrende mellemlid helt frem til børsreformen i 1980'erne. Det forhindrede dog ikke bankerne i at udnytte vekselerne og disses økonomiske afhængighed ved at sætte dem til at foretage transaktioner, som ikke altid var respektable banker værdige. Ej heller hindrede det bankerne i lejlighedsvis at bekæmpe enkelte vekselersfirmaer, når det var opportunt, f.eks. ved ikke at følge den uformelle turnusordning ved afgivelse af ordrer på børsen.

Det er karakteristisk, at lovgivning og kontrol først blev realiseret 1919. Da var den store fest forbi. Aktiemarkedets betydning daledede stærkt. Obligationerne tog over. Det var symptomatisk, at handelsminister Christopher Hage var meget lakonisk i sine bemærkninger til lovforslaget, da han fremlagde det. Det offentlige skulle have større indflydelse, sagde han blot. Han ville ikke kommentere den stærke kritik og den voldsomme spekulation. Gejl kunne have føjet til, at ministerens tilbageholdenhed måske hang sammen med hans eget stærke engagement i børspekulationen frem til 1918-19. Den øgede hans formue, for han trak sig – uvist at hvilken grund – ud af det store kurs-cirkus, før konjunkturerne vendte. Det fremgår af Bankkommissionens Beretning og arkiv, hvor Gejl tilsyneladende kun har været på kort besøg. Det er forståeligt. Her risikerer man at drukne i stof. Kommissionens arkiv og beretning er et formeligt katalog over datidens helt moderne finansielle rævestreger.

I fremstillingen af »børsens vildveje« skildres generationsskiftet blandt vekselerne til mere »moderne« mænd efter århundredskiftet. Typer med sans for folkespekulation og hurtige transaktioner, hvor kursstigninger ikke havde dækning i de enkelte foretagenders produktionsstigninger, blev dominerende. Det var typer som Emil Glückstadt, Ove Ringberg i Landmandsbanken og »Børsens Napoleon« Johan Levin – mestre i manipulation og finansiell vilkårlighed i den lille, jødisk prægede, incestuøse finanselite i datidens København. Levin var som chef for byens største vekselersfirma et villigt redskab for den mægtige Landmandsbank. Hans uafhængighed var deponeret i bankens kasse – lige som andre vekselersfirmaers.

Men disse træk ved børshandelen var ikke specielt jødiske eller noget særligt for disse år. De var allerede fremtrædende i 1870'erne med

C.F. Tietgen som den store foregangsmand – også på dette mere tvivlsomme felt. Og med ham folkene bag Privatbanken – det gammelkøbenhavnske handelsaristokrati. Allerede da var børsen en spillebule a la Monte Carlo med kursopsætninger, spekulation på tid og differencetorretninger, hvor de handlede aktier aldrig blev leveret. De var blot genstand for regulære væddemål eller gættekonkurrencer: En anden og mere kompliceret form for tipning med flere valgmuligheder end 1 x 2 – og sværere at helgardere.

På sin vis er det opbyggeligt at læse om de spekulationsfirmaer, der krakkede som følge af deres tvivlsomme transaktioner og hele forretningspraksis. Og ikke mindre om et firma som R. Henriques jr., der under ledelse af Otto C. Henriques og senere sønnen C.O. holdt sig fra aktiespekulationer og til en ren sti. Med obligationsmarkedets vækst efter 1920 udviklede det sig i mellemkrigstiden til fondsbørsens suverænt største firma med 30 procent af obligationshandelen – Henriques' speciale sammen med valutahandel. 1919-29 faldt aktieomsætningen fra 518 mio. til 126 mio. kr., mens obligationshandelen steg fra 67 til 169. Denne tendens er siden fortsat uafbrudt. I 1966 var tallene 56 mio. kr. for aktier og 2.418 mio. kr. for obligationer. Desværre er udviklingen efter 1930 meget summarisk beskrevet. Det havde været interessant at følge hele forløbet tættere, især i de mere turbulente 1960'ere, i 1970'erne og frem til begyndelsen til enden i 1980'erne. Det er en periode med konfrontationer, opbrud og brancheglidning i den samlede finansverden. Med skærpet konkurrence, nye folk og andre konstellationer. Gamle firmaer gik ned eller blev opslugt – nedslidte, blandt dem det noble R. Henriques jr. Glimtvis afslørede i denne periode gamle laster med kursopsætninger, fejlslagne spekulationer, fallitter og dramatiske situationer, der gav indblik i skiftende konstellationer og diskrete »finanskrige«.

Telefonmarkedet ekspanderede. Den traditionelle opkøbsnotering mistede gradvis betydning, bortset fra at denne mindre del af markedet blev lettere at beherske og kontrollere. Dog viste Monopoltilsynets vekselererundersøgelse 1984, at branchen endnu tjente store penge, trods konkurrencen fra de stadig mere magtfulde pengeinstitutter. De blev vinderne. Vekselerernes monopol blev endelig brudt, efterhånden som de blev mere afhængige af de institutionelle investorer.

Denne del af historien har Ib Gejl ikke skrevet – og måske ikke kunnet skrive, selv om den i hvert fald ikke er mindre interessant. Med disse begrænsninger står dog tilbage, at Ib Gejl har skrevet en læseværdig bog om et svært emne – undertiden endda med lune. Og venlig. Men der er stadig plads til en mere udførlig fremstilling af de seneste 50 års

udvikling. Hvis man skal i dybden, er det i høj grad et spørgsmål om at skaffe tilgængeligt kildemateriale. Det kan være svært. I finansverdenen er diskretion ikke kun en æressag. Det er en livsbetingelse, måske også efter at gravskriften er lavet. For finansverdenen er en jungle. Og kun få af de involverede ønsker at se dens love fremstillet på tryk. Det er en skam.

Ole Lange

HANS KIRCHHOFF (red.): Den 2. Verdenskrig. Bind 1: Henning Poulsen: Hitlers krig 1939-1941, Hans Kirchhoff: Hitlers Europa. Billedredaktør: Knud Ryg Olsen. Gyldendal, 1989. 336 s.

Under redaktion af lektor Hans Kirchhoff er nu udkommet et oversigtsværk i to bind om Den Anden Verdenskrig, hvoraf første bind, der er skrevet af professor Henning Poulsen og af redaktøren selv, skal anmeldes her. I modsætning til bindets titel dækker det perioden fra 1918 til krigens slutning, men for så vidt angår tiden 1941-1945 dog kun for visse temaers vedkommende. Resten vil blive behandlet i bind 2.

Det nævnes i forordet, at det er første gang, at danske faghistorikere fremlægger en samlet 2. Verdenskrigshistorie. Det er ikke rigtigt, for professor Sven Henningsen dækkede i sit værk, *Det Tyvende Århundrede*. København 1972, det samme tema. Men forordet har ret i, at den voldsomme strøm af bøger om emnet naturligtvis med mellemrum skaber behov for en ny fremstilling. I dette nye værk føres vi rundt i de mange problemer af kyndige folk. Den udvalgte litteraturliste viser den brede orientering i den omfattende videnskabelige litteratur, selv om et udvalg altid kan diskuteres. Det burde f.eks. nok være nævnt, at Klaus Hildebrands bog om det 3. Rige nu foreligger i en udvidet og revideret version fra 1987 (s. 326). Bind 1 er rigt illustreret, og billedteksterne holder sig, med få undtagelser (s. 52, 288), nøje til fremstillingens tekst.

Det har været forfatternes hensigt også at inddrage hverdagshistorien, men det sker stort set kun i de afsnit, der kaldes »Sideblik«, små afsnit i småtryk ligesom kulturafsnittene i de gamle historiebøger. Denne hverdagshistoriske indfaldsvinkel præger iøvrigt slet ikke fremstillingen, der tværtimod er domineret af politiske og militære emner på traditionel vis. De mange erindringer og dagbøger om frontlivet, livet bag fronten og livet under en besættelsesmagt rummer ellers mange muligheder for også at belyse dagliglivet.